

Милан Парошки
Нови Сад

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ XIX ВЕКА - РИЗНИЧАРИ САБОРНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Сажетак

Аутор пише о народним скупштинама у 19. веку, уз истовремено трагање за средњевековним коренима српске уставне баштине. У трагању за овим коренима, истиче значај Душановог законика средњевековних сталешких сабора који су били претече српске уставности. Исто тако, истиче значај Сретењског устава из 1835. године, чувеног закона о Народној скупштини из 1858. године, односно Светоандрејској скупштини, као и Устава из 1888. године када је формално установљен парламентаризам у Србији. Свакако, уз напомене каснијег развоја државности и уставности све до 1918. године, када се улази у другачију државну заједницу.

Кључне речи: Србија, Народне скупштине, парламентаризам.....

Од Сретенског устава 1835. године, кога је Велики кнез Милош Обреновић од Србије, даровао народу и самим тим, уставно успоставио све функције Народне скупштине, мимо воље суверене Турске царевине, али и других царстава, Аустрије и Русије – у потпуности су обновљене саборне традиције средњевековне Србије. Народна скупштина је, поред свих других функција, избора кнеза, апелационе функције, уставно – законске, током целог XIX века, до краја успешно транспоновала традицију сталешких средњевековних сабора, освојивши нову конституцију – избор посланика.

Изборна процедура за избор посланика, по Сретенском уставу, с разлогом је успостављана, између осталог, пошто у првој Устаничкој Србији а затим у Кнежевини и Краљевини, персонално ни-

је било могуће спровести наследну конституцију горњег сталежа у Сабору. Државни дисконтинуитет Рашке краљевине, Кнежевине и Деспотовине Србије са Устаничком Карађорђевоом Србијом, а затим са Милошевом Кнежевином Србијом – није био само временски. Од пада Смедерева, 1459. године, до Првог српског устанка, 1804. године, протекло је три и по века. Архиепископија Пећка Српске православне цркве и сви манастири са статусом високе властеле, који су давали саборне представнике по устаљеном реду и загарантованом месту у Државном сабору, захваљујући обнови Пећке патријаршије Макарија Соколовића, 1575. године – иако су били живи, са одличним икономијама у феудалној Турској – нису се сви налазили на територији Кнежевине Србије. Високе и ситне – војничке властеле, није било. Световни део Државног сабора – и персонално је нестао у великом броју битака и ратова, од Маричке битке, Косовске, Битке на Ровинама, у свим ратовима Деспотовине Србије до Мохачке битке (1526. године)..., тако да осим недостатка владарског чина у Сабору, ни властеоски горњи сталеж није постојао.

Нови кнез Србије Милош Обреновић, у кратком року, почевши од Хагишерифа, 1830. године, до Сретенског устава¹⁾, 1835. године, користећи тековине грађанске Европе, Француске револуције, 1789. године, Наполеонових ратова до 1812. – као најбоље и једино могуће решење – уставно успоставља изборну Народну скупштину.

Лаконски одговор на питање, како су народне скупштине са бираним народним посланицима успеле да успоставе пун континуитет са тековинама сталешких средњевековних сабора – могао би да гласи: и скупштине и сабори припадају истом народу, на истим географским ширинама, баве се истим државним и народним пословима, па је логично да је у модерним скупштинама очувана традиција саборности!? Међутим, оваква констатација, није довољна да се докаже, да друштвена функција народних скупштина и сабора, проистичу једна из друге. И да ли се њихов допринос,

1) Др Љубомирка Кркљуш, “Обележја и симболи у току Српског народног покрета 1848–1849», *Истраживања*, књ. 20, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2009, стр. 151-152. Цитаг: „Стефан Радичевић је био један од бројних Срба из Аустрије који су у првој половини XIX века начинили успешну каријеру у Србији, у време прве владавине Милоша и Михаила Обреновића. Вероватно је учествовао и у сачињавању нацрта Сретењског устава. Постављен је за главног секретара Државног савета у чину најмлађег саветника после доношења Сретењског устава. Био је члан комисије за израду устава коју је Кнез Милош формирао у априлу 1835. године“.

начин организовања, сазивања, начин рада и деривати истог – толико слажу да је компарација излишна?

Тек по одговору на ова питања – могуће је јасно разложити изглед, делокруг рада, карактер и достигнућа сабора и скупштина у Србији. Њихове сличности и различитости. И тек тако је могуће идентификовати степен очуваности саборних традиција у народним скупштинама обреновићевске и карађорђевићевске Србије. А са погледом на целокупан српски народ, и нужно је у компарацију укључити и црквено – народне саборе Сремскокарловачке митрополије.

Улога великог кнеза Милоша Обреновића, модернизам кнеза Михаила Обреновића, односно „конструктивност“ кнеза Александра Карађорђевића према Совјету и уставобранитељима – што се прелама кроз призму – функције народних скупштина Србије XIX века, до краја одсликавају бројне елементе идеје и традиције саборности које је српски народ остваривао кроз своју (писану) историју.

Различитост назива, организације и достигнућа народне скупштине у Кнежевини и Краљевини Србији у односу на достигнуће црквено – народних сабора, као и покушај очувања континуитета саборности у Сремскокарловачкој митрополији – теме су неисцрпних анализа, компарација, промишљања, али све у свему, појам очувања саборне традиције, довољно је свеобухватан, да својом дескриптивном суштином, изворну саборност припише српском народу. А све то припада истој традицији, остварењу континуитета политичке мисли и слободарске идеје код Срба.

Улога великог кнеза Милоша Обреновића, већ код занављања државничко – кнежевског звања, за разлику од Карађорђевог војводско – војничког, па затим управни и скупштински модернизам Михаила Обреновића, коначно и његова државничка жртва, „конструктивност“ кнеза Александра Карађорђевића према уставобранитељском Совјету, наметнутом турско – феудалном елементу државне управе – гледано кроз призму сталешких и саборних традиција очуваних у обновљеној Кнежевини Србији XIX века – персонализује поглед на политичке процесе и идеју скупштинског и саборног живота. Констатација изречена у делу „Југословенске народне скупштине и сабори“⁽²⁾ врхунском по месту настанка – у

2) Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, *Југословенске народне скупштине и сабори*, Студија Народне скупштине Краљевине Југославије, Београд, 1937.

Народној скупштини Краљевине Југославије, 1937. године – пружа врло описну потпору изнетим констатацијама:

„Кнез Милош није био против установа народне скупштине, разуме се онакве каквом је он замишљао ту установу, јер је налазио да му је лакше изаћи на крај „с народом“ него са народним старешинама. Скупштина у Милошевој концепцији, то је народ који уме по мало да се извуче, понешто да тражи али уме и да уважи разлоге кад му их стари Господар изнесе и разложи. Скупштина би, дакле, била увек више уз Кнеза него уз Савет, помоћу ње Кнез би увек могао да доскочи тежњама Савета, и отуда сви Милошеви уставни пројекти предвиђају и установу народне скупштине, упркос тога што је Милош знао да једну такву одредбу уставну неће примити ни Турска ни Русија, нити се она може допасти Аустрији.“³⁾

Према овом делу са „највишег места“ творац институције Народне скупштине у Србији је Велики кнез Милош Обреновић. Он је, са позиције владоца, по хришћанској идеологији „Бог на небу – цар на земљи“, у свом модерном времену, поштујући средње-вековну саборну традицију, исту усавршио успостављајући избор посланика по управним срезovima, варошима, селима и кућама, и по функцији за чиновништво – министре и начелнике из државне управе. Милош, иако кнез по султановом Берату, није имао високу и малу господу, властелу на располагању, нити је Патријаршија српске Цркве била у његовој држави, па није ни могао оживети саборност. Велики кнез Милош је иницијатор фантастичних демократских реформи у друштву, никако прост интерпретатор правног поретка турске царевине, или суседних европских царстава. Чак ни српских средње-вековних саборних традиција. Јер је већ први Сретенски Устав, 1835. године: „...први српски устав којим је тачно означен делокруг кнежеве власти, министара, савета и Народне скупштине...“⁴⁾

Кнез Милош (рођено Теодоровић) Обреновић, владар од 1815-1839 и од 1858-1860. године, са наследним правом по султановом Берату из 1830. године и Хатишерифу о самоуправи Кнежевине Србије и слободној школи – Сретенским Уставом и Народном скупштином, постаје творац модерног правног поретка Кнежевине Србије, за разлику од Совјета, успостављеног по Хатишерифу, или султановом Уставу, из 1838. године, чији се чланови доживот-

3) Исто, стр. 52.

4) Исто, стр. 51.

но бирају и именују од цара. Самим тим су институција феудалног права. Отуда није ни чудо како ће се совјетници односити према новој демократској установи - Народној скупштини:

„Устав из 1838. био је управо онакав какав су желели не само Турска, Русија и Аустрија, него и Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић и остали њихови другови који су постали доживотни саветници. Тим уставом, стварно, поништене су главне гаранције дате Србији у питањима њеног независног уређења, на шта је имала право по хатишерифу који је претходио уставу. Он је уништио и установу народне скупштине, чиме је народ изгубио и оно мало представничког права које је имао на основу устава из 1835 г. Незадовољан овим обртом ствари, кнез Милош је био против овог устава и чинио све да би га изиграо; противно томе, устав су љубоморно чували саветници и њихове присталице, - они су постали уставобранитељи, и са кнежевима Милошем и, доцније, Михаилом, завргли једну оштру борбу која ће се свршити повлачењем оба двојице кнежева, падом династије Обреновића и завођењем уставобранитељског режима који ће трајати све до Светоандрејске скупштине 1858.“⁵⁾

Кнез Милош Обреновић је после царског законописца Душана, који је сам себе описао као „благоверног“ учесника сабора,⁶⁾ постао први уставописац у Србији који није октроисао највише правне акте, већ их је скупштински доносио имајући кнежевски, процедурално и уставно дефинисан глас у највишем законодавном телу.

Да ли због фактичке обнове државности, очувању и унапређењу традиције саборности, постижући највиша парламентарна достигнућа, на почетку XIX века, у тек ослобођеној Србији без потпуног суверенитета – кнез Милош Обреновић је међутим, заслужио епитет: „неписмени кнез“!? У неспорно научној литератури каже се следеће: „Милош Обреновић (1780-1860), кнез Србије 1815-39, и 1858-60; потпуно неписмен, син сиромашног сељака Теодора Михаиловића, у младости био момак код марвених трговаца...“.⁷⁾

5) Исто, стр. 51-52.

6) Душанов законик, Бистрички препис, превео Димитрије Богдановић, Нова холдинг Д.О.О., Београд 1994, стр. 51: “Овај Закон постављамо од православног сабора нашег, и...са мнош, благоверним царем Стефаном...”.

7) Мала енциклопедија Просвета, 2. изд., књ. 2, Просвета, Београд, стр. 92.

Поред свог државничког и уставног дела, кнез Милош Обреновић је поштујући средњевековну владарску и православно – идеолошку традицију, обезбеђујући статус државне цркве Београдској Митрополији и Карловачкој Патријаршији – изградио и обновио 239 црквених, градских и варошких, али и манастирских објеката, а грађевина „народног стандарда“, ни броја им се не зна!!! Па ипак се назива потпуно неписменим. Историја ипак није забележила да ли је цар Душан Силни био писмен, односно да ли се и царски печат потписивао? О каквој се одредници „потпуно неписмен“ ради – излишно је судити.

Указивањем на реалан историјски лик кнеза Милоша Обреновића одређен временом – првом половином XIX века – упоређујући његова политичка достигнућа са данашњим политичким процесима у српском народу – кнез Милош Обреновић и његова династија би нужно заслуживали сасвим другачије епитете. У овом времену, постаје јасно, у складу са још увек живим хришћанским традицијама средњег века, да је династија Обреновића Великог кнеза Милоша, заслуживала епитет не само „грађанске“, мученички уморене и већ светородне!

Чињенице говоре да је Београдска митрополија Српске православне цркве, канонски несамостална, јер је Патријаршија СПЦ, до 1920. године, у туђој Аустријској царевини (патријараршко седиште је у Сремским Карловцима, па је титуларни носилац аутокефалности СПЦ изван граница Кнежевине и Краљевине Србије). Што је у сваком случају, отежавало обнову суверенитета и саборности. Да ли и светородности династије Обреновића, која чини све за обнову државне и православне традиције.

Устаничке саборе чине, почевши од Маринкове јаруге, до Таковског устанка кнезови, обор – сеоски кнезови и хајдуци. Нов војнички сталеж Карађорђеви и Милошеви Србије. Овој структури је много ближа традиција народних сабора (без сталешке поделе), него традиција средњевековне државне саборности, горњег сталежа. Канонски разлог, постојање само дела горњег – црквеног сталежа⁸⁾, недостатак кнежевске и краљевске власти, до добијања Берата о кнежевском звању и наследном праву за династију Обре-

8) Сви манастири са саборним правом нису обухваћени територијом Устаничке и Кнежевине Србије, а Митрополија Београдска је канонски нижа и зависна од Архиепископије и Патријаршије, коју је Арсеније III Чарнојевић, 1690. године, преселио у Аустријско царство.

новића – све то ономогућило је реализацију идеје, ако је и могла постојати у XIX веку, о обнови државног сабора Србије.

Међутим, звање кнез, висока звања личности из управног апарата нове државе које се не бирају, већ по функцији улазе у Народну скупштину, београдски митрополит, са улогом житијно описаног светитеља на Немањиним дежевским саборима – показују да је Народна скупштина Кнежевине Србије, прикупила и укључила у свој састав све сачуване елементе средњевековног државног сабора, Рашке и Деспотовине Србије.

Турски устав, 1838. године, и уставобранитељски режим Совјета кога чине доживотно именовани чланови, односом према Народној скупштини Кнежевине Србије – доказују да не припадају српској средњевековној традицији и супротни су идеји средњевековне саборности:

„Под уставобранитељским режимом скупштина, дакле, и даље остаје само обичајна установа; Кнез и Савет сазивају је кад и ако за добро нађу; она не решава ни о чему, него само даје мишљење и износи жеље. Њен значај мањи је него значај скупштина из времена прве владе Кнеза Милоша, и још мањи од значаја који су имале скупштине из првог устанка. Њих је, у току од 16 година колико је трајао уставобранитељски режим, било свега шест. Три скупштине су се занимале избором кнеза и саопштењем султановог берата о кнежевској инвеститури, две су биле Вучићу лично потребне да припрети и да се учврсти; шеста, последња, срушиће уставобранитељски режим и извести династички преврат“.⁹⁾

Иако, нови кнез Александар и нова династија, са наследним правом, Карађорђевића – чињенично није била чувар, већ супротстављена српским саборним традицијама - историја доказује да се и уставобранитељски Совјет и кнез Александар Карађорђевић, повинују одлукама Народне скупштине, колико код избора, толико код опозива кнеза Александра и уставобранитеља:

„Уставобранитељи, предвођени Томом Вучићем Перишићем, настојали су свим силама да дођу на управу земље.¹⁰⁾ Између Кнеза Михаила и уставобранитеља борба није престајала; Вучић је кришом прешао из иностранства у Србију и подигао буну; војску

9) Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Исто, стр. 52.

10) Народна скупштина у Београду, 2. септембар 1842. године.

Кнеза Михаила, која се налазила на Метином брду код Крагујевца, он је оставио без топова и разбио; Кнез Михаило, праћен неким министрима и члановима Савета, напустио је земљу, и на тај начин питање избора новог Кнеза било је отворено...

...Требало је, дакле, изабрати новог Кнеза, а то је могла да изврши само Народна скупштина. Први посао нове управе био је да 28 августа 1842 сазове народну скупштину, да тај посао изврши. Састанак народне скупштине заказан је за 2 септембар 1842, на Врачару код Београда ...Начелницима је стављено у дужност да прикупе из сваког села 5 – 6 'поштених и разумних људи - кметова' и да са њима заједно дођу у Београд, где ће се на Врачару држати скупштина за избор новог Кнеза.¹¹⁾

Једна од шест Народних скупштина у шеснаестогодишњем раздобљу за уставобранитељске владе, притиснута политичким и историјским околностима ипак је, у политичком смислу, покушала да оживи улогу и идеју саборности из српске политичке традиције:

„На границама Србије, у Аустрији и Мађарској, букнула је 1848 револуција, а народ је желео да се подупире борба коју су повели Срби из Војводине против Мађара. У договору с Кнезом Савет је решио да се сазове народна скупштина за 1 јун 1848 у Крагујевцу,¹²⁾ да би се саслушале народне жеље. Како се, међутим, осетио јачи покрет међу Обреновићевцима (Кнез Милош је дошао у Загреб, а Кнез Михаило у Нови Сад), сазив скупштине био је одложен за Петровдан, 28 јуна 1848.

Сазивање петровске скупштине мотивисано је 'усколебаним стањем у Европи и у неким пределима самог суседства нашег и због могућности да се јаве још тежи и важнији догађаји.' Савет је донео и одредбе како ће се бирати скупштинари. Одређено је да се на сваких 250 пореских глава бира по један посланик. Сем тога, у скупштину су ушли сви окружни начелници, по један монах из

11) Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Исто, стр. 53-54: „Чочеан бурним акламацијама скупштинара и окупљеног народа Кнез Александар поздравео се са митрополитом, намесницима и народним старешинама, па га је митрополит поздравео беседом. После тога написан је акт везиру београдском којим је нотификован избор новог Кнеза. Везир је, преко једне скупштинске депутације био замољен да дејствује код Порте да се овај избор што пре призна султановим бератом.“

12) Месећ дана пре, 1. маја 1848. године, по јулијанском календару, Скупштина Срба у Сремским Карловцима, прогласила је Војводство Србију, обновила је патријараршки чин Карловачком митрополиту Рајачићу, изабрала је за војводу Српске Војводине пуковника Стевана Шупљикца, Главни одбор – Владу Војводства Србије на челу са Ђорђем Стратимировићем, штампана је хирилична српска форинта као новац Војводства Србије, формирана је војска и Гарда.

сваке епархије, а из архидијезе по два, према одредби архијереја, те два официра граничне војске, представници оба одељења Апелационог суда, претседник Врховног суда, сви епископи и митрополит Србије.

Скупштина се састала заказаног дана на отвореном пољу. Присуствовао је Кнез са Саветом, а отворена је Кнежевом беседом. Кад се прешло на рад, било је бурних сцена између чланова Савета и скупштине...¹³⁾

Наредних десет година, од 1848. до 1858. године, у Србији није сазивана Народна скупштина. Идеја саборности сасвим је успавана. Колика је, пак, снага ове традиције била, види се у историјском расплету – рушењу уставобранитељске владе и кнеза Александра и у законској еманципацији Народне скупштине:

„Закон о народној скупштини, на основу кога је сазвана Светоандрејска скупштина 1858 године мотивише сазив скупштине 'обичајем народним који од старина постоји, да се наш народ с времена на време сакупља на скупштину поради саветовања о општенародним делима'.

У скупштину улазе по положају председници Касације, оба одељења Апелације, Београдског варошког суда и свих окружних судова, сви окружни начелници и управник Београда, сви окружни протојереји а из сваке епархије по један посланик, без обзира на број пореских глава. Сваки срез, свака варош (ма и не била окружна) као и Београд бирају по једног посланика на пет стотина пореских глава. На сваких даљих 250 пореских глава долази још један посланик. Чланови скупштине сматрају се и као посланици свога среза (вароши) а и као представници целог народа. Скупштина сама себи бира (у присуству кнежевом представника) председника, потпредседника и два секретара. Ови последњи могу бити узети и ван скупштине, из чиновничког реда, али тада немају право гласа.

Затак је скупштине да пред државном управом буде веран и тачан изражај народног стања и осећања, и по томе она: 1) даје своје мишљење о предметима за које Кнез са Саветом нађе за добро да се преко министра предложе скупштини; 2) има права да изнесе пред владу тегобе које би народ имао и да предложи средства да се оне отклоне; 3) да износи жеље које би народ имао за подизање државног благостања, и начин на који би се те жеље извршиле и задовољиле.

13) Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Исто, стр. 56.

Предлози народне скупштине немају обавезне силе док их Кнез и Савет, сходно уставу, не озаконе.

Дан и место састанка скупштине одређује Кнез са Саветом. Посланици су дужни на време доћи у скупштину и уредно похађати седнице. Пуномоћја се предају комисији од три саветника и два министра (унутрашњих дела и правде). По извештају комисијском, Савет одлучује о законитости избора. Пошто Савет буде извештен о конституисању скупштине, Кнез је отвара у присуству Савета и министара. За рад скупштине потребно је присуство две трећине свих посланика, а одлуке се доносе апсолутном већином присутних. Слобода говора и мишљења обезбеђена је. Глас се даје јавно. Решења скупштинска шаљу се Савету, а рад се саопштава у службеним новинама по секретарским забелешкама, које одобрава председник. Извод из тога штампа се и доставља народу.

Бирачи морају бити пунолетни, рођени или прирођени Срби, који нису кажњавани за злочин. Слуге, не могу бити бирачи¹⁴⁾, иако плаћају бећарски данак. Чиновници не могу бити бирани у окрузима у којима непосредни врше власт. Сваки бира у месту где живи или где има непокретна добра. Кандидати за посланике сем погодаба за бираче, морају имати тридесет година. Не могу бити бирани за посланике: министри, архијереји, и уопште чиновници и свештеници оба реда.¹⁵⁾

Закон о Народној скупштини од 28. октобра 1858. године, није регулисао, односно предвидео избор и опозив кнеза Србије, а историјски догађаји који ће уследити по сазивању законски уређене Скупштине која је заседала у Београду, показују да је традициона саборности надјачала чак и законски успостављен скупштински поредак, институцију Совјета па и институцију кнеза са наследним правом, пошто је Скупштина од 377 изабраних, и по положају 60 присутних, посланика – збацила кнеза Александра Карађорђевића и поново бирала кнеза Милоша Обреновића, који ће сачекати и кнежевски берат од султана, и по одлуци Народне скупштине, 25. јануара 1859. године, допутовати у Београд.

Према историјским изворима Светоандрејска Народна скупштина, одржала је 46 пленарних седница и трајала је 60 радних

14) Напомена: Душанов законик, члан 70, „Себрова збора да не буде...“.

15) Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Исто, стр. 58.

дана.¹⁶⁾ Вођен је скупштински протокол овераван од чланова председништва. Скупштина је имала свој печат и архиву. Донела је 385 одлука, које су протоколисане. Закон о Светоандрејској Народној скупштини, донет у Београду 1858. године, у потпуности је оправдао констатацију из самог Закона: „Народна скупштина је једна од најстаријих и најсветијих установа у Књажевству Српском. Она је законита воља свег народа српског (чл 1).“¹⁷⁾

Прецизно сведочење о законодавно уређеном и пословнички вођеном скупштинском животу Народне Скупштине Кнежевине Србије, од Закона из 1858. године – пружа Протокол заседања који је сачуван архивски документ и био је штампан у званичним „и другим земаљским новинама“.¹⁸⁾ По Закону о Народној скупштини: „Народни посланици нису дужни никоме и никада одговарати за оно што на скупштини буду говорили. Народни посланик не може ни за што бити затворен за време скупштине, док она најпре то не одобри. Но када би га власт на самом делу злочинства ухватила, може га затворити, али је дужна одмах одобрење од скупштине искати да га у затвору задржи.“¹⁹⁾

Потпуно самосталну законодавну активност Скупштина Србије остварује од времена пуне суверености, односно од Хатише-рифа, прочитаног 25. марта 1867. године на Калемегдану, односно од избора новог кнеза Милана Обреновића по мучком убиству Михаиловом. Освајање законодавне активности и остваривање самосталног скупштинског живота Скупштине Кнежевине и Краљевине Србије – паралелно тече са злосретном судбином династије Обреновића али независно од догађаја у династичкој борби. Народна Скупштина Србије у потпуности постаје самостално политичко тело, захваљујући школованом кадру Кнежевине и Краљевине Србије у Европи, односно идејама либерализма XIX века.²⁰⁾

Самостални законодавни послови и пун парламентарни живот Народне Скупштине Краљевине Србије, који је подразумевао избор и опозив краљевске владе – престаје самоукидањем Народне Скупштине. Сам догађај заслужује шири опис и изазива конста-

16) Исто, стр. 60.

17) Исто, стр. 60.

18) Закон о Народној скупштини из 1858. године, члан 34.

19) Члан 36. и 37.

20) Др Драган Симеуновић, *Из ризнице Отаџбинских идеја*, Графофсет, Сремска Каменица, 2000.

тацију да је и саборна традиција, цивилизацијска, културна и политичка тековина самосталне државности Рашке и Србије – „самоукината“ са самоукидањем Скупштине Краљевине Србије. Како историјски извор наводи: „Пре него што је Народна скупштина могла да настави рад у Београду, чин уједињења Срба, Хрвата и Словенаца био је извршен 1. децембра 1918, па се очекивало да се у најскорије време састане Привремено народно представништво Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Законодавни послови, после тога времена, требали су да пређу на ту нову представничку установу, после чега је требало у целој уједињеној земљи извршити изборе за Уставотворну скупштину. Проглашењем уједињења, стварно, престала је законодавна функција свију народних представништва на територији уједињене државе. Та иста судбина чекала је и Српску народну скупштину која је сазвана за 14. децембар у Београду...“²¹⁾

Самоукидање Народне Скупштине Краљевине Србије десиће се 16. децембра 1918. године, на 98 редовном састанку од почетка Светског рата, и то усвајањем веома занимљивог Закона о додатном ванредном кредиту, од 300 милиона динара, на предлог министра финансија др Момчила Нинчића (удвостручено ратно кредитно задужење Краљевине Србије, сада у новој држави). Последњи говор председника владе Стојана Протића, садржао је Адресу Народног већа Наследнику Престола Александру и одговор Наследника Престола Александра изасланству Народног већа.²²⁾

Емотивни Протићев говор, међутим, не објашњава ни да ли је „Наследник Престола Александар“ наследник српског или новојугословенског престола, као што не објашњава ни докидање било које институционалне и државотворне традиције српског народа. Еуфорични говор представљао је емоционални наступ, који ће у историју однети комплетна достигнућа српске саборности: „Тренутак је био и величанствен и очајан: с једне стране бездан, политичка смрт једног питомог даровитог и витешког народа од 12 милиона душа, с друге стране његово вековима жељено и спречавано народно и државно уједињење...!“²³⁾

21) Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Исто, стр. 183-184.

22) Исто, стр. 184.

23) Исто, стр. 184.

Milan Paroski

Novi Sad

NATIONAL ASSEMBLIES IN THE NINETEENTH CENTURY – THE GUARDIANS OF THE COUNCIL TRADITION

Summary

In this paper author wrote on national assemblies in the nineteenth century, searching for medieval roots of Serbian constitutional heritage. In the search for these roots, the author underlined the significance of Dusan's Codex of Medieval Councils of the Classes which used to be the precursors of Serbian constitutionality. The author also underlined the significance of the Sretenje Constitution in 1835 and a famous Law on National Assembly in 1858, or the Svetoandrejska Assembly, and the Constitution in 1888, when the parliamentary system was formally established. The author also acknowledged further development of the statehood and constitutionality that lasted up to 1918, when a different state community was created.

Key Words: Serbia, national assembly, parliamentary system

ЛИТЕРАТУРА

- Љубомирка Кркљуш, “Обележја и симболи у току Српског народног покрета 1848–1849», *Истраживања*, књ. 20, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2009.
- Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, *Југословенске народне скупштине и сабори*, Студија Народне скупштине Краљевине Југославије, Београд, 1937.
- *Душанов законик, Бистрички препис*, превео Димитрије Богдановић, Нова холдинг Д.О.О., Београд 1994.
- *Мала енциклопедија Просвета*, 2. изд., књ. 2, Просвета, Београд.
- Драган Симеуновић, *Из ризнице Отаџбинских идеја*, Grafoofset, Сремска Каменица, 2000.
- *Закон о Народној скупштини из 1858. године*, члан 34.

Овај рад је примљен 11. јуна 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12. августа 2010. године.

